

УДК 336.2

В. Ф. Савченко,
д. е. н., професор, Чернігівський державний інститут економіки і управління
А. Ф. Лось,
аспірант, Чернігівський державний інститут економіки і управління

НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УКРАЇНІ

У даній статті автори досліджують причини незадовільного стану податкової системи України. Для цього вони здійснюють аналіз та зіставлення величини податкових ставок і показників рівня перерозподілу валового внутрішнього продукту країни з аналогічними показниками економічно розвинутих країн світу. За результатами проведеної порівняльної оцінки пропонуються напрями реформування податкової системи з метою її оптимізації для забезпечення економічного зростання в державі.

In this article authors investigate reasons of the unsatisfactory state of the tax system of Ukraine. For this purpose they carry out an analysis and comparison of size of tax rates and indexes of level of redistribution of gross domestic product of country with the analogical indexes of the economic developed countries of the world. On results the conducted comparative estimation directions of reformation of the tax system are offered with the purpose of her optimization for providing of economic increase in the state.

Ключові слова: податки, податкова система, податкові ставки, рівень оподаткування, валовий внутрішній продукт, фінансові результати.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Дефіцит державного бюджету, незабезпеченість фінансовими ресурсами програм соціально-економічного розвитку України — ці та інші подібні питання є головною проблемою уряду держави. Сукупність податків становить єдину систему, що забезпечує значну частку надходжень фінансових ресурсів до державної скарбниці й визначає можливості суб'єктів господарювання щодо їх подальшого економічного розвитку. Таким чином, при визначенні проблем та недоліків функціонування системи оподаткування постає питання щодо доцільності дії окремих податків і ефективності податкової системи в цілому.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Практичне значення напрацювань з даних питань викликає незмінний інтерес вчених, науковців, економістів-практиків. Дослідженнями в даному напрямі займалися такі вітчизняні вчені, як І. Лютий, Л. Максимова, В. Найдюнов, М. Свердан, А. Соколовська, К. Швабій, І. Швець та інші. Однак питання ефективності податків та оптимізації їх впливу на доходи суб'єктів господарювання ще не знайшли достатнього висвітлення та обґрунтування й залишаються актуальними на даному етапі розвитку.

ЦІЛІ СТАТТІ

Головним завданням дослідження є визначення ступеня ефективності податкової системи України та напрямів її оптимізації. З цієї метою доцільно попередньо проаналізувати величину чинних податкових ставок і рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту, провести їх порівняльний аналіз із податковими системами розвинутих країн світу.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні спостерігається підвищений інтерес науковців і громадськості до питань побудови ефективної податкової системи. У ході широких дискусій висувуються найрізноманітніші напрями її реформування, часто без необхідної в таких випадках глибокої аргументації. Незважаючи на те, що в українській науці приділяється належна увага теоретичним і практичним аспектам податкових реформ, розробки науковців не завжди знаходять відображення у законопроектах, податковому законодавстві й діях уряду.

Стан податкових відносин в Україні на сучасному етапі розвитку економіки вимагає впровадження першочергових та виважених заходів щодо реформування системи оподаткування. Прихід до влади нового уряду і його заяви щодо вдосконалення податкового законо-

давства на основі прийняття Податкового кодексу дають шанс змінити систему податків і оптимізувати її вплив на доходи населення, підприємств, економіку в цілому.

Ефективно функціонуюча система оподаткування відіграє активну роль у стабільній діяльності та поступовому розвитку суб'єктів господарювання, а головною умовою відтворювального процесу підприємств є забезпечення їх в достатній кількості фінансовими ресурсами.

На думку багатьох вчених, зокрема А. Соколовської, "податки реально впливають на підприємство як окремий суб'єкт господарської діяльності, зменшуючи його оборотні кошти, чим створюють обмежені можливості щодо інвестування нерозподіленого прибутку у розвиток виробництва, підвищення заробітної плати робітникам та інше" [1, с. 8]. Це пояснюється тим, що податки, які сплачуються окремим підприємством, вилучають частину доходів, яка може бути перерозподілена за власними потребами господарюючого суб'єкта. Отже, система податків має безпосередній вплив і визначає можливість суб'єктів господарювання щодо самостійності прийняття рішень з питань розподілу власних доходів.

На макроекономічному рівні податки є одним з головних елементів регулювання економіки країни та важелем впливу на зміну ринкової кон'юнктури, темпи виробництва, рівень залучених інвестицій до певних галузей економіки, зайнятість населення тощо. Як зазначає М. Свердан, "податки — це один з найраціональніших інструментів непрямого регулювання процесів, що відбуваються в економіці" [2, с. 27]. За умов функціонування механізму ринкової економіки, податки становлять єдиний комплекс заходів, що може використовуватися державою та здатний суттєво впливати на господарюючих суб'єктів і змінювати їх економічну активність.

Стан економіки України, за оціночними показниками як міжнародних, так і вітчизняних дослідницьких центрів, не дає підстав стверджувати про позитивні тенденції її розвитку. Як зазначає В. Соловйов [3, с. 158], за показником індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП), який використовується для порівняльної оцінки бідності, грамотності, освіти, середньої тривалості життя та інших показників економічного розвитку, Україна віднесена до країн із середнім рівнем ІРЛП і займає 85 місце. Для порівняння: Білорусь віднесена до країн з високим рівнем розвитку, займає 68 місце. Як зазначає О. Тимофєєва, за рейтингом глобальної конкурентоспроможності, згідно доповіді Всеукраїнського економічного форуму "The Global Competitiveness Report 2008—2009" (станом на 08.10.2008р.), Україна займає 72 місце у світовому рейтингу конкурентоспроможності економік (у 2007 р. — 73) [4, с. 160]. Матеріали досліджень В.Кривди показують, що у звіті про глобальну конкурентоспроможність, опублікованому міжнародною неурядовою організацією Всесвітній Економічний Форум (Швейцарія), за індексом конкурентоспроможності у 2009—2010 рр. Україна зайняла 82 місце серед 133 країн [5, с. 201]. За оцінками міжнародних організацій, у порівнянні з рейтингом 2008—2009 рр. наша держава втратила 10 позицій, що свідчить про незадов-

ільний стан функціонування економіки.

Згідно даних CIA World Factbook у 2009 р. за рівнем ВВП на душу населення Україна поміж країн Європи займає 127 місце, (для порівняння: Словенія — перше місце, 28,2 тис. дол. на особу; Чехія — друге місце, 25,1 тис. дол. на особу; Естонія — четверте місце, 18,8 тис. дол. на особу) [5, с. 201; 6].

Бойко Т.Ю. зазначає, що, "за даними аналітичного звіту лондонської компанії "Credit Marcet Analysis", Україна входить до числа країн з найбільш високим ризиком вкладених інвестицій, а також, згідно з результатами дослідження The Economist, наша держава знаходиться на 70-у місці із 82 країн у рейтингу підприємницької привабливості на 2008—2012 р." [7, с. 238].

Матеріали наших наукових досліджень свідчать про те, що рівень тіньової економіки України становить 30—40 % [8, с. 137]. Таким чином, існуюча економічна ситуація призводить до визначення статистичними органами недостовірного обсягу валового внутрішнього продукту, що відповідно занижує встановлені міжнародними організаціями показники економічного розвитку України.

Аналіз вищезазначеного свідчить про те, що Україна має низькі показники конкурентоспроможності, інвестиційної та підприємницької привабливості. Податкова система повинна стати одним із дієвих інструментів, за допомогою яких можна вплинути на зростання і забезпечення стабільності та збалансованості розвитку економіки країни.

Незважаючи на те, що існує необхідність вдосконалення податкової системи з метою запобігання утворенню тіньових схем відмивання доходів, приховування прибутків та ухилення від оподаткування і сплати податків, органами державної влади приймаються рішення, що не є суттєвими в напрямі оптимізації процесів оподаткування. Застосування адміністративних методів у оподаткуванні направлене винятково на виконання поставлених завдань щодо стягнення податків та зборів для наповнення бюджету країни. Дана тенденція триває вже не один рік. Підтвердженням цьому є дослідження, проведені А. Соколовською, яка зазначала: "Зростання податкового коефіцієнта у 2005 р. засвідчило, що податкова система України має значний фіскальний характер" [1, с. 12]. У свою чергу, дана ситуація не дає можливості враховувати економічні інтереси суб'єктів господарювання щодо забезпечення їх у повному обсязі необхідними фінансовими ресурсами. За таких умов господарюючі суб'єкти вимушені вилучати додаткові кошти з власних оборотних ресурсів чи з нерозподіленого прибутку і направляти їх на сплату податків, замість того щоб забезпечити стабільність та надійність безперервного виробництва чи реінвестування. Як правило, дана ситуація складається при авансовій (достроковій) сплаті податків (зборів) чи примусовому викривленню реальних показників доходності та прибутковості суб'єкта господарювання у зв'язку з бюрократичними вимогами владних органів.

Практика європейських країн світу, які на сьогодні стабільно розвиваються, показує, що вони мають у порівнянні з Україною високий рівень оподаткування, про що свідчить розмір діючих податкових ставок у 2009 році (табл. 1).

Таблиця 1. Порівняльний аналіз рівня податкових ставок в розвинутих країнах світу та Україні, %

Країни	Стандартні ставки податків			
	Податок на додану вартість	Податок на доходи корпорацій	Податок на доходи громадян	Податок на майно
Австрія	–	39	–	0,8
Бельгія	21	40	33	–
Великобританія	17,3	33	–	–
Данія	25	34	30-61	0,7
Італія	19	46	–	–
Канада	–	38	29	–
Нідерланди	17,5	–	60	–
Німеччина	15	45	19-53	1
Фінляндія	22	–	61	–
Франція	20,6	39	56	4,5-7,5
Швеція	25	28	51	–
Японія	–	37,5	10-50	1,4
Україна	20	25	15	0

Примітка: "–" — Інформація за зазначеними показниками відсутня.

Аналізуючи дані таблиці та порівнюючи їх з чинними податковими ставками в Україні, можна зробити висновки, що вітчизняна економіка не зазнає значного тиску через рівень податкових ставок.

Величина ставок податків та зборів в Україні не дає підстав стверджувати про надмірне податкове навантаження на економіку в цілому та суб'єктів господарювання зокрема. Однак проведене порівняння не є обґрунтованим твердженням для запровадження додаткових податків чи підвищення податкових ставок. Це пояс-

Таблиця 2. Аналіз частки перерозподілу ВВП країн світу та України через систему податків (зборів) у динаміці, %

Країни	Роки					
	1965	1970	1980	1990	2000	2008
Австрія	33,9	35,7	39,8	41	43,3	43,9
Бельгія	31,1	36	42,5	45,1	46	45,7
Великобританія	30,4	37,5	35,2	36	37,7	36,3
Греція	20,6	24,3	28,6	36	38	37,1
Данія	30,1	40,2	45,1	51	48,4	50,4
Ірландія	24,9	31,2	31,4	32	31,5	32,3
Іспанія	14,7	17,2	22,9	34	35,3	35,1
Італія	25,5	27,9	30,4	38	42,3	43,3
Нідерланди	32,8	39,9	43,4	46	41,8	42,1
Німеччина	31,6	32,8	33,1	39,3	37,8	37,7
Фінляндія	30,1	32,2	34,5	38	46,5	46,2
Франція	34,5	37	40,6	44,1	45,5	45,8
Швеція	35	40,9	47,5	57	53,3	52,2
Україна	–	–	–	–	–	20,1
У середньому	28,9	33,3	36,5	41,9	42,1	42,2

Примітка: "–" — Інформація за зазначеними показниками відсутня.
Джерело: [10, с. 170; 11].

нюється тим, що не тільки величина ставок характеризує рівень оподаткування, а й механізм справляння, а саме — база оподаткування, визначає рівень сплати податків та зборів до бюджетів країни. Таким чином, для більш ефективного аналізу рівня оподаткування необхідно провести порівняльну оцінку частки перерозподілу валового внутрішнього продукту (ВВП) через систему податків (табл. 2, 3).

Деякі дослідники дотримуються думки про те, що рівень податкового тиску в Україні є надмірним і потребує значного послаблення [9, с. 164]. Однак оцінивши та порівнявши дані, наведені в табл. 2 і 3, бачимо, що рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту значно нижчий в порівнянні з економічно розвинутими країнами.

Враховуючи результати здійсненого аналізу і проведеної оцінки рівня оподаткування, можна сказати, що вітчизняна система оподаткування є відносно помірною щодо величини податкових ставок та частки перерозподілу валового внутрішнього продукту. Однак, на нашу думку, резервами для збільшення надходжень і підвищення ролі регулюючої функції податків є не зростання рівня податкових ставок та збільшення кількості податків, а законодавче вдосконалення механізмів нарахування і сплати податків та зборів.

ВИСНОВКИ:

Ми вважаємо, що для оптимізації процесів системи оподаткування та "пом'якшення" їх впливу на фінансовий стан суб'єктів господарювання в Україні, як передумови економічного зростання в державі необхідно наступне.

1. Провести кардинальну реформу податкового законодавства. В період реформування податкової системи необхідно проводити її радикальні зміни, закладати фундамент цивілізованої системи оподаткування з одночасним урахуванням як надбань світової економічної думки, так і досвіду зарубіжних країн. Податкова система повинна постійно бути "рухомою", тобто змінюватися при зміні ринкової кон'юнктури. Відтак, податки мають використовуватися як невід'ємний структурний елемент безпосереднього регулювання рівня фінансово-економічного розвитку країни. Дане твердження хоч і не відповідає принципу стабільності податкової системи (податки та податкові ставки мають бути незмінними), але це не означає, що будуть діяти економічно обґрунтовані податки за неефективних податкових ставок. Податкове законодавство для забезпечення дотримання принципу стабільності повинно чітко визначати умови та правила запровадження податків, зміну розміру їх ставок, об'єктів оподаткування тощо. У жодній європейській країні не відбувається стрімких коливань величини податкових ставок, що свідчить про проведення спланованої, збалансованої, чітко визначеної податкової та бюджетної політики. Головною метою реформування податкової системи має стати оптимізація оподаткування, встановлення рівня податків, який

відповідав би соціально-економічним інтересам як держави, так і суб'єктів господарювання.

2. Запровадити системне реформування порядку ведення обліку господарської діяльності платників податків, що призведе до його спрощення та унеможливлення дій у напрямі зловживань.

3. Вдосконалити існуючі механізми оподаткування, за яких навмисне приховування доходів та заниження бази оподаткування буде неможливе.

Податкове навантаження необхідно збільшити на предмети та товари розкоші, що не обмежує економічні можливості основної частини населення. Доцільне підвищення ставок акцизного збору на алкогольні напої та тютюн. Дана практика діє в багатьох європейських країнах, що з одного боку, впливає на рівень розвитку культури та виховання нації, а з іншого — збільшує надходження до державної скарбниці.

4. Змінити організаційну структуру податкових органів щодо адміністрування податків та зборів, створити умови, які максимально обмежили б їх взаємодію з суб'єктами господарювання з метою запобігання проявів корупції.

5. Забезпечити проведення спільної, вираженої бюджетно-податкової політики, яка здатна мобілізувати достатню кількість грошових коштів у бюджеті країни з рівномірним та поступовим їх перерозподілом. Гарантувати цільове використання грошових коштів, які надходять від сплати податків та зборів (обов'язкових платежів) відповідно до визначеної мети дії того чи іншого платежу, що створить ефективний перерозподіл фінансових ресурсів на різних рівнях.

Результати проведених досліджень та запропоновані напрями оптимізації податкової системи мають стати в основі реформування системи оподаткування і бути першочерговими завданнями уряду щодо їх вирішення.

Дані питання потребують проведення подальшого поглибленого аналізу та оцінки. Це дасть можливість визначити тенденції розвитку і напрями впливу системи оподаткування, встановити ефективність дії окремих податків та зборів, розробити нові підходи щодо оптимізації податкової системи України, забезпечуючи стабільність і поступовість її розвитку.

Література:

- Соколовська А. Теоретичні засади визначення податкового навантаження на рівень оподаткування економіки / Соколовська А. // Економіка України. — 2006. — № 7. — С. 4—12.
- Свердан М. Ефективність оподаткування в умовах ринкової економіки / М. Свердан // Фінанси України. — 2000. — № 7. — С. 27—33.
- Соловйов В., Денисюк В. Міжнародне наукове співробітництво як фактор підвищення результативності досліджень / В. Соловйов, В. Денисюк // Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: Матеріали VI (XVIII) Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 11—12 березня 2010 р.: тези допов-

Таблиця 3. Порівняльний аналіз частки перерозподілу ВВП через систему податків (зборів) у 2009 році в розвинутих країнах світу та Україні за виключенням частки соціальних платежів, %

Назва показника	Австрія	Бельгія	Данія	Естонія	Латвія	Румунія	Фінляндія	Франція	Швеція	Україна
Частка перерозподілу ВВП через систему податків (зборів), з них:	43,6	47,7	51,2	31	29,5	28,8	44	45,8	52,1	23,9
соціальні платежі	14,4	-	-	-	8,8	-	-	16,5	13,6	-
податкові платежі	29,2	-	-	-	20,7	-	-	29,3	38,5	23,9

Примітка: "—" — Інформація за зазначеними показниками відсутня.
Джерело: [9, с. 164-167; 10, с. 170].

ідей / [редкол.: В.Г. Герасимчук (відпов. ред.) та ін.]. — К.: НУТУ "КПІ", 2010. — 290 с.

4. Тимофєєва О.В. Технопарки як шлях до інноваційного розвитку економіки / О. Тимофєєва // Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: Матеріали VI (XVIII) Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 11—12 березня 2010 р.: тези доповідей / [редкол.: В.Г. Герасимчук (відпов. ред.) та ін.]. — К.: НУТУ "КПІ", 2010. — 290 с.

5. Кривда В.І. Підвищення конкурентоспроможності економіки України за рахунок розвитку кластерних утворень / В. Кривда // Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: Матеріали VI (XVIII) Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 11—12 березня 2010 р.: тези доповідей / [редкол.: В.Г. Герасимчук (відпов. ред.) та ін.]. — К.: НУТУ "КПІ", 2010. — 290 с.

6. Електронний ресурс. — Режим доступу: www.kontrakty.com.ua/show/ukr/article/31/4020067925s.html

7. Бойко Т.Ю. Іноземні інвестиції в металургію України: стан та тенденції розвитку / Т. Бойко // Міжнародне науково-технічне співробітництво: принципи, механізми, ефективність: Матеріали VI (XVIII) Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 11—12 березня 2010 р.: тези доповідей / [редкол.: В.Г. Герасимчук (відпов. ред.) та ін.]. — К.: НУТУ "КПІ", 2010. — 290 с.

8. Савченко В.Ф. Детінізація економіки, податкова та антимонопольна політика як фактори стабілізації національної економіки України в умовах фінансової кризи / В. Савченко // Актуальні напрямки вдосконалення фінансово-економічної політики на сучасному етапі: Всеукраїнська науково-практична конференція (17—18 лютого 2010 р.): Тези доповідей. — Чернігів, 2010. — 252 с.

9. Подзігун С.М. Зарубіжний досвід податкового регулювання / С. Подзігун // Економіка України: інноваційна стратегія українських реформ. Колективна монографія / Відп. ред. В.Ф. Бесєдін, А.С. Музиченко. — К.: НДЕІ, 2010. — 523 с.

10. Лось А.Ф. Податкова політика та її вплив на фінансову діяльність суб'єктів господарювання / А. Лось // Науковий Вісник ЧДІЕУ. Серія 1, Економіка: збірник наукових праць. — Чернігів: ЧДІЕУ, 2010. — №2 (6). — 194 с.

11. Ткаченко Н.М, Горова Т.М. Напрямки реформування податкової системи України на основі досвіду зарубіжних країн / Н. Ткаченко, Т. Горова: [www/magazine.faaf.org.ua/index.php](http://magazine.faaf.org.ua/index.php)

Стаття надійшла до редакції 30.11.2010 р.